

ANDREU ARROM: UNA FÀBRICA DE SABATES INQUERA

Santiago Cortès i Forteza

Historiador i arxiver
ximbelli@hotmail.com

Paraules clau: Inca, sabates, fabrica, taller, Oscar, Menció Honorífica.

Resum: *A Inca la tradició sabatera es remunta almenys al segle XIII, i assolí, al llarg del temps, una gran importància, de tal manera que l'any 1458 el Gremi de Sabaters de la vila d'Inca se separà del de la Ciutat de Mallorca. A finals del segle XIX i principis del XX, amb la industrialització, foren temps molt propicis per als nostres sabaters, fou molt la gent d'Inca i de la contrada que es dedicà a aquest ofici, la qual cosa propicià que es creassin tallers, grans fàbriques i petits tallers, sense oblidar-nos de la gran quantitat de dones que feien feina des de casa. Un d'aquests tallers petits, però no per això menys important, fou l'"Andreu Arrom", un taller com n'hi havia molts d'altres a Inca i a pobles del voltant, però la qualitat del qual ens la demostra el fet que, en dos anys consecutius, obtingué un Oscar a la millor sabata de nin i dues mencions honorífiques a la sabata d'home i a la sabata infantil.*

Keywords: Inca, shoes, factory, workshop, Oscar, Honorable mention.

Abstract: *In Inca, the shoemaking tradition dates back to the 13th century, reaching, over time, great importance so much so that in 1458 the Cobbler's Guild of Villa d'Inca separated from that of the City of Mallorca. At the end of the 19th century and the beginning of the 20th, and thanks to the industrialisation it was a very auspicious time for our shoemakers, many people from Inca and the region dedicated themselves to this trade, enabling the creation of workshops, large factories and small workshops, without forgetting the large number of women who worked from home. One of these small workshops, but no less important for that, was the "Andreu Arrom", a workshop like many others in Inca and surrounding towns, but whose quality is demonstrated by the fact that, in two consecutive years, it won an Oscar for the best boy's shoe and two Honorable Mentions for the men's shoe and the children's shoe.*

1. INTRODUCCIÓ

A Inca la tradició sabatera es remunta, almenys, a la conquesta catalana, coneixem documentació des del segle XIII.¹

Aquest ofici arribà a tenir tanta importància que l'any 1458 els sabaters d'Inca, que havien format un col·legi o gremi, se separaren del de Ciutat de Mallorca, i fou el primer gremi independent del de Palma. En coneixem dos reglaments o capítols que es redactaren l'un l'any 1458 i l'altre, l'any 1697.²

A finals del segle XIX principis del XX, amb l'arribada de la industrialització, fou tal l'auge que hi hagué en aquest sector que, a poc a poc, s'anaren muntant petits tallers, familiars, entorn de les grans fàbriques, els quals arribaren a assolir un protagonisme autònom i de certa importància. La sabata d'Inca es coneixia no tan sols a Mallorca o a la Península, sinó que traspassà fronteres, de tal manera que es convertí en un article imprescindible a moltes maletes, quan tornaven a casa, dels turistes que ens visitaven, sobretot alemanys i anglesos.

2. ANDREU ARROM HERRACH

Nascut a Inca, fou fill d'una família molt antiga, casa coneguda per Can Quet, malnom que ja ostentava aquesta família l'any 1728, els representants de la qual eren Bartomeu Arrom, hortolà, i la seva esposa Anna Estrany Arrom. Andreu nasqué dia 30 de novembre de 1936. Assistí a l'escola de La Salle, on, a més de llegir i escriure, cursà els estudis propis d'aquell temps amb què es preparava els infants per treballar a una ciutat industrial; eren molt importants, entre d'altres assignatures, la comptabilitat, la geografia, el francès, la història sagrada, el dibuix... Quan va deixar l'escola es posà a treballar d'impressor. Es casà dia 25 de maig de 1966 amb Antònia Vila Puigròs.

No feia dos anys que s'havia casat quan parlà amb la seva dona de muntar una fàbrica de sabates, aprofitant el moment àlgid que aquest sector vivia a la ciutat d'Inca, i així l'any 1966 creà la Fàbrica Andreu Arrom, que començà amb uns 7 o 8 obrers; ell, de mestre de taller, i la seva dona, encarregada de les oficines. A més, tenia una gran quantitat de dones que feien "corte" des de la seva pròpia casa, com era costum en aquell temps, ja que moltíssimes dones tenien una màquina de repuntar, moltes d'elles de la marca Singer.

---

1 L'any 1280 Ramon Batle posseïa un honor prop del Rafal del Rei.

2 *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, volum XXIII, pàg. 14. Pieras Salom, Gabriel: "Els capítols dels sabaters d'Inca de l'any 1458." Programa del Dijous Bo de 1978, Ajuntament d'Inca. Pieras Salom, Gabriel: "Capítols fabricats pel govern de l'ofici de sabaters de la vila d'Inca a l'any 1697." XV Jornades d'Estudis Locals d'Inca. Ajuntament d'Inca, 2014.

L'any 1972 el nombre d'obriers arribà a 16, amb més de 30 dones externes que confeccionaven uns 140 parells diaris.

A banda de la marca Andreu Arrom, també comercialitzà la marca Peluso i Simon per a la sabata infantil.

El millor mercat que tenia la Fàbrica era el nord d'Espanya, ja que la gent d'aquella zona apreciava molt la qualitat d'una sabata que s'elaborava amb tota meticulositat.

A finals de la dècada dels 80, amb l'arribada de sabata de més baixa qualitat, però més econòmica, la sabata de fabricació selecta va entrar en crisi; a més, els costos anaven pujant, per això moltes fàbriques decidiren tancar, entre elles la nostra fàbrica historiada, i així l'any 1988 acabà la producció i tancà les seves portes.

3. UNA FÀBRICA PREMIADA

Tot i que feia molt temps que la Fàbrica funcionava, Andreu es resistia a presentar-se a concursos, a pesar que era convidat amb insistència, fins que l'any 1978 Antoni Moyà li demanà. Fou així que es presentà al concurs "Oscar al Mejor Diseño de Zapatos 1977-78" a la seva V edició, que organitzava la Comisión Española pro Suela de Cuero. Aconseguí col·locar-se en el quadre d'honor obtenint la "Mención de honor al calzado de caballero", l'única empresa premiada de les Illes Balears, ja que les altres guardonades eren d'Alacant, la majoria, i d'Albacete. La Comissió comunicava d'aquesta manera la concessió de tal distinció: *Placenos comunicarle que su empresa ha obtenido la Mención de Honor del Oscar al Mejor Diseño de Zapatos 1977-78 en el apartado caballero stop cordiales saludos stop Comisión Española pro Suela de Cuero.*

El jurat d'aquesta V edició estava constituït d'aquesta manera:

Presidente: Dn. Hans – Joachim Klaas, director del Instituto Español de la Moda. Miembros Componentes: D. Federico Correa, presidente del ADI – FAD; Da. Elisabeth Galí, Diseñadora del ADI-FAD; Da. Maria Luisa Antem, Circulo de Escritores de la Moda; D. Ignacio Gómez, Diseñador de calzado independiente; D. Enrique Torrens, Comerciante de calzado; Da. Ma. Luisa Balet, propietaria de boutique; D. José Andreu, Modisto; D. Leonardo Escachs, Presidente de la Agrupación de Podólogos de España; D. Antonio Palmés, representante de la Comisión Española pro Suela de Cuero.

L'acte d'entrega del premi es realitzà a Barcelona el dia 21 d'abril de 1978, divendres. Per a tal ocasió es confeccionà el següent programa:

- 9,15 horas: Reunión en vestíbulo del hotel Princesa Sofia de Barcelona
- 9,30 horas: Salida en autocar hasta Igualada
- 11,00 horas: Llegada a Igualada. Visita a una importante fábrica de curtidos
- 12,00 horas: Visita al Museo de la Piel y del Calzado de Igualada
- 14,00 horas: Almuerzo ofrecido por la Comisión Española pro Suela de Cuero
- 16,30 horas: Regreso en autocar a Barcelona
- 18,00 horas: Llegada aproximada a Barcelona
- 21,00 horas: En el salón Frankfurt del Hotel Princesa Sofía cena en honor de los ganadores y entrega de premios

La nota de premsa que va emetre el "Gabinete de Premsa" de la "Comisión" va ser redactada d'aquesta manera:

El 21 de abril en Barcelona

SE HIZO ENTREGA DE LOS OSCARS DEL CALZADO

Convocado por la Comisión Española prosuela de Cuero, el pasado 21 de abril en el transcurso de una cena que tuvo lugar en un céntrico hotel de Barcelona, se procedió a

la entrega a los "Oscars al mejor de los zapatos" a los ganadores. Cabe resaltar que este premio es un fiel reflejo del diseño realizado, teniendo en cómo se recordará, se otorgaron a Calzados Loren's de Almansa (Albacete), Kur-Hapies de Elda (Alicante), Francisco Flores de Villena (Alicante) y Calzados Debs de Sax (Alicante), los Óscars correspondientes a las clasificaciones de caballero, señora, Infantil e infantil más anatómico, respectivamente. Las Menciones de Honor, dos por especialidad, correspondieron al apartado de Caballero Calzados Casildo, S.L. de Monóvar /Alicante) y Andrés Arrom de Inca (Palma de Mallorca). El apartado de señora recayó en Inescoop y Manufacturas Sanz S.L. de Elda (Alicante). El de diseño infantil se otorgó a International Shoes and Boots, S.A. y German Selva, los dos de Villena (Alicante). La mención de honor correspondiente al apartado de diseño infantil más anatómico, que se concede en colaboración Con la Agrupación de Podólogos de España, fue ganada por Calzados Mendivil y José Villena (Alicante)

Barcelona, 22 de abril de 1978.

Juntament amb la dita nota de premsa, es va redactar la següent:

Comisión Española pro Suela de Cuero

PREOCUPACION POR LA SALUD DE NUESTROS PIES

La Comisión Española pro Suela de Cuero, organizadora del Oscar del Calzado, creó, en colaboración con la Agrupación de Podólogos de España, el Oscar al mejor diseño al calzado infantil más anatómico, con el fin de estimular la fabricación de calzado adecuado que, bajo unas normas debidamente estudiadas y aceptadas como las más convenientes, procurará el bienestar y salud del pié infantil. En este sentido,

cabe señalar la comprobación estadística de que el 85 por ciento de la población infantil sufre anomalías en los pies y de difícil solución, si no se corrige con un calzado adecuado. Además, se ha podido comprobar científicamente que algunas de las lesiones de nuestra columna vertebral se deben a “ir mal calzado”.

La investigación ha llevado a los podólogos a aventurar la hipótesis de que estas anomalías en los pies pueden tener otras repercusiones, en concreto afectar incluso al cerebro. Sin embargo, esta hipótesis no ha podido ser confirmada por lo que se están realizando nuevas investigaciones sobre este aspecto. Lo que sí es evidente es la importancia que el calzado tiene en nuestro equilibrio, tanto es así que el podólogo busca cada día más la manera de solucionar todas cuantas alteraciones afectan a tan importantes extremidades para la vida de relación, deseando aliviar a sus semejantes de tormentos y sufrimientos totalmente innecesarios y fáciles de solucionar, poniendo a su alcance todas cuantas técnicas, conocimientos, materiales y colaboraciones pueda prestar. Técnicas, conocimientos y materiales, a nivel de su campo profesional y colaboraciones todas aquellas que de una manera u otra tiene una más o menos directa vinculación con el pie, y entre las que cabe destacar por su preponderante importancia –como es notorio y de todos conocido– el calzado. Por ello, la Comisión Española pro Suela de Cuero conjuntamente con la Agrupación de Podólogos de España, intentan potenciar al máximo el conocimiento y la importancia de la podología a todos los niveles de público, recomendando calzado con piel natural y suela de cuero para beneficio y salud de nuestros pies.

Entre les moltes felicitacions rebudes per Andreu Arrom per aquesta Menció d'Honor, s'han de destacar la del director general de la Federación Industriales del Calzado Español Sr. Miguel Ángel Guzmán de Pablo, i sense cap dubte és de ressaltar la que li envià –escrita per la seva pròpia mà– l'artista pintor, el mestre Valerià Pinell, que deia així:

Muy estimado amigo:

Mi más sincera felicitación por todo lo que representa este galardón que ha conseguido en Barcelona. Es el fruto de una entrega de amor al trabajo –una de las pocas cosas hermosas de la vida- Enhorabuena a ti y a tu estimada familia. Un abrazo. Valeriano.

3.1. Un altre premi

Dia 16 de març de de 1979, es va rebre el següent telegrama:

ANDRES ARROM JUAN DE HERRERA 72 INCA

EL JURADO REUNIDO EN BARCELONA 15 MARZO OTORGA A SU EMPRES EL PRIMER PREMIO APARTADO INFANTIL Y LA MENCIÓN DE HONOR APARTADO CABALLERO DEL OSCAR 1979 AL MEJOR DISEÑO STOP ENHORABUENA STOP CORDIALES SALUDOS =COMISION ESPAÑOLA PRO SUELA DE CUERO=

També es va rebre la següent carta:

Marzo 20 20, 1979

Apreciado amigo:

Muchas felicidades por el premio que ha obtenido en la 6ª Edición del Oscar al Mejor Diseño de Zapatos 1979.

Muy pronto tendremos la oportunidad de estar con ustedes para compartir durante unas horas la entrega de los premios que prevemos será a finales del próximo mes de abril. recibirán noticias al respecto.

A continuación le relacionamos los ganadores de cada grupo:

1er PREMIO: OSCAR

Grupo CABALLERO: CALZADOS CASILDO, S.L. De Monóvar (Alicante)

Grupo SEÑORA: MIGUEL'LO, S.L. de Elda (Alicante)

Grupo INFANTIL: ANDRES ARROM de Inca (Mallorca)

Grupo INFANTIL ANATOMICO: JOSE DIAZ de Villena (Alicante)

2os PREMIOS: MENCIÓN DE HONOR

Grupo CABALLERO:

CALZADOS LOREN'S de Almansa (Albacete)

ANDRES ARROM de Inca (Mallorca)

Grupo SEÑORA:

KURHAPIES de Elda (Alicante)

MANUFACTURAS CHIMO, S.L. de Elda (Alicante)

Grupo INFANTIL:

INEESCOOP de Elda (Alicante)

CALZADOS DEBS de Sax (Alicante)

Grupo INFANTIL ANATOMICO:

GREGORIO TABERNER de Lluçmajor (Mallorca)

CALZADOS JOXE, S. L. de Villena (Alicante)

En aquesta VI edició el jurat fou presidit pel Sr. Vicente Valiente, president de la FICE, i foren vocals:

D. Pedro León y Garcia de la Barga, director de la Cámara de Moda Española; D. Luis Antonio Sanchiz, director de la Asociación de Industriales del Calzado del valle de Elda; Hector Martínez Bel, modelista-diseñador de calzado independiente i D. José Alonso, comerciante de zapatería; Pedro Aguirre, director diseñador del mismo centro; Da. Maria Luisa Balet, propietaria de boutique; D. José Andreu, modisto; Da. María Dolores Muñoz, especialista en moda femenina; Leonardo Escachs, presidente de La Agrupación de Podólogos de España; D. Mariano Bendito, presidente de la Asociación de Industrias Auxiliares del Calzado de Mallorca y D. Antonio Palmés, en representación de la Comisión Española pro Suela de Cuero. Actuó como secretario del jurado con voz, pero sin voto, D. Jordi Alemany.

La premsa estatal i local, així com revistes d'àmbit nacional (com *¡HOLA!*) es feia ressò d'aquest concurs). Aquests premis estaven dotats d'un diploma, un trofeu i una compensació econòmica. Les sabates guanyadores a totes les edicions dels Oscars s'entregaren una al Museu del Calçat de Barcelona i l'altra, al Museu de la Pell d'Igualada.

OSCAR AL MEJOR DISEÑO DE ZAPATOS 1980

Modelos ganadores del Oscar del Calzado 1979, correspondientes a los apartados de caballero, señora (infantil) e infantil, anatómico presentados por Calzados Casildo, S.L. de Monóvar (Alicante); Miguelillo, S.L. de Eida (Alicante); Andrés Arrom de Inca (Mallorca); y José Díaz de Villena (Alicante) respectivamente e instituido por la Comisión Española pro Suela de Cuero.

Winning styles of the 1979 Oscar for Shoes corresponding to the men's, women's, children's and anatomic children's sections presented by Calzados Casildo S.L. of Monovar (Alicante); Miguelillo, S.L. of Eida (Alicante); Andrés Arrom de Inca (Mallorca); and José Díaz de Villena (Alicante), respectively and founded by the Spanish Pro Leather Sole Commission.

Mit dem Oscar für Schuhe 1979 ausgezeichnete Modelle in den Sparten Herren-, Damen-, Kinder- und anatomische Kinderschuhe, die von den Herstellern Calzados Casildo S.L. aus Monóvar (Alicante) Miguelillo S.L. aus Eida (Alicante); Andrés Arrom aus Inca (Mallorca); bzw. José Díaz aus Villena (Alicante) stammen, vergeben von der Spanischen Kommission pro Ledersohle.

El Oscar al mejor diseño de zapatos/1980 será fallado y entregado el día 10 de octubre en el transcurso de un acto que tendrá lugar en el hotel Meliá Castilla de Madrid. El acto consistirá en un gran desfile de modelos con los zapatos presentados que opten al Oscar. Tras el desfile, el jurado calificador designará los modelos premiados, tras lo cual se procederá a la entrega de los premios.

El Oscar al mejor diseño de zapatos cumple su 7ª edición y está instituido por la Comisión Española Pro-Suela de Cuero. El objetivo fundamental del premio es fomentar la moda del calzado español, su creatividad y diseño, junto a la utilización de materiales de primera calidad.

Junto a la Comisión Española pro-Suela de Cuero, entidad patrocinadora del premio, colaboran en esta edición la Cámara Española de la Moda y la Federación de Industrias del Calzado Español (FICE). Estas dos entidades colaboran directamente en la concesión y desarrollo del premio, por vez primera, con el fin de potenciar el premio y lo que representa para el sector calzado en general y para la "línea de moda y creatividad" en particular.

The Oscar to the best design of shoe/1980 will be decided and delivered on the 10th of October, in the course of a meeting to be held at the Hotel Meliá Castilla of Madrid. The meeting shall consist of a great parade of models with the shoes presented that are opting to the Oscar. After the parade, the jury shall designate the models deserving the prizes, and said prizes will be given.

The Oscar to the best shoe design attains this year its seventh edition and was established by the Spanish Commission Pro-Leather Sole. The fundamental objective of the prize is to foster the mode of the Spanish footwear, its creativity and design, together with the utilization of first quality materials.

The Spanish Chamber of the Mode and the Federation of Industries of the Spanish Shoe (FICE) are collaborating in this edition with the Spanish Commission Pro-Leather Sole, which is sponsoring the prize. The two finest organizations are collaborating directly in the granting and development of the prize, for the first time, in order to promote the prize and what it represents for the shoe manufacturing segment in general and for the "line of mode and creativity" in particular.

Für das beste Schuh-Design 1981 wird die Wahl und die Übergabe des Oskar am 10. Oktober während einer Aktes im Madrider Meliá-Castilla Hotel stattfinden. Der Akt wird in einer Modeschau jener Modelle bestehen die in die engere Wahl für den Oskar gekommen sind. Nach der Vorführung wird die Jury die Wahl treffen und die Preise übergeben.

Die Oskarvergabe für das best Schuh-Design ist von der "Comisión Española Pro-Suela de Cuero" (Spanische Kommission für Sohlen aus Leder) eingerichtet worden und findet zum siebten Mal statt. Hauptziel des Preises ist die Förderung von Kreativität und Design in der spanische Schuhmode unter Verwendung aller bester Materialien.

Nebst der Comisión Española Pro Suela de Cuero, die den Preis verleiht, wirken bei dieser Vergabe ferner die "Cámara Española de la Moda (Kammer der spanischen Mode) und die "Federación de Industrias del Calzado Español" (Verband spanische Schuhindustrien) mit. Diese beide Verbände beteiligen sich zum ersten Mal an der Preisvergabe, um dem Preis und dem was er für die Schuhindustrie im allgemeinen und die modische Linie und Kreativität im besondere bedeutet. Mehr Gewicht zu verleihen

4. CONCLUSIONS

A Inca hi va arribar a haver molts tallers de sabates petits, familiars, però que tenien nom dins el món del calçat, que eren considerats i respectats pel producte de qualitat que fabricaven. El canvi de costums de consum, ja que s'ha prioritzat allò econòmic enfront de la qualitat, o la producció d'articles "d'usar i tirar" han fet que s'hagin importat de països llunyans productes, entre ells la sabata, més econòmics, però de molt menys qualitat, la qual cosa ha provocat que la indústria del calçat d'Inca quasi s'ensorri. Han desaparegut gairebé totes les fàbriques "petites", han emmudit quasi totes les sirenes, ja no es pot veure la teringa de gent que anava al seu lloc de feina a les fàbriques, i les dones han deixat de fer "cortes" a casa seva, i s'ha esvaït una de les principals fonts econòmiques de la nostra ciutat.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Tota la documentació emprada per redactar aquesta comunicació ha estat aportada per Andreu Arrom, qui després l'ha dipositada, juntament amb els trofeus i unes mostres de calçat, al Museu del Calçat i de la Indústria.

Butlletí de la Societat Lul·liana, volum XXIII, pàg. 14.

Cortès i Forteza, Santiago. 2017. "Notes per a la història dels sabaters a Inca al segle XVIII." Jornades d'Estudis Locals d'Inca, Ajuntament d'Inca, 2017.

Pieras Salom, Gabriel. 1978. "Els capítols dels sabaters d'Inca de l'any 1458." Programa del Dijous Bo 1978, Ajuntament d'Inca.

Pieras Salom, Gabriel. 2014. "Capítols fabricats pel govern de l'ofici de sabaters de la vila d'Inca de l'any 1697." XV Jornades d'Estudis Locals d'Inca, Ajuntament d'Inca, 2014.

